Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (четвърти състав)

30 април 2014 година*

„Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител — Член 4, параграф 2 и член 6, параграф 1 — Преценка на неравноправния характер на договорните клаузи — Изключване на клаузите, свързани с основния предмет на договора или със съответствието между цената или възнаграждението, при условие че са изразени на ясен и разбираем език — Договори за потребителски кредит, изразени в чуждестранна валута — Клаузи относно обменния курс — Разлика между обменния валутен курс купува към момента на отпускане на кредита и обменния валутен курс продава към момента на погасяването му — Правомощия на националния съд при наличие на клауза, квалифицирана като неравноправна — Заместване на неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право — Допустимост“

По дело C-26/13

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Kúria (Унгария) с акт от 15 януари 2013 г., постъпил в Съда на 21 януари 2013 г., в рамките на производство по дело

Árpád Kásler,

Hajnalka Káslerné Rábai

срещу

OTP Jelzálogbank Zrt,

СЪДЪТ (четвърти състав),

състоящ се от: L. Bay Larsen, председател на състав, J .Malenovský, A. Prechal (докладчик), F. Biltgen и K. Jürimäe, съдии,

генерален адвокат: N. Wahl,

секретар: M. Aleksejev, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 5 декември 2013 г.,

като има предвид становищата, представени:

— за OTP Jelzálogbank Zrt, от G. Gadó, ügyvéd,

* Език на производството: унгарски.

— за унгарското правителство, от K. Szíjjártó и Z. Fehér, в качеството на представители,

— за чешкото правителство от S. Šindelková и M. Smolek, в качеството на представители,

— за германското правителство, от J. Kemper и T. Henze, в качеството на представители,

— за гръцкото правителство, от G. Alexaki и L. Pnevmatikou, в качеството на представители,

— за италианското правителство, от G. Palmieri, в качеството на представител, подпомагана от P. Gentili, avvocato dello Stato,

— за австрийското правителство, от C. Pesendorfer, в качеството на представител,

— за Европейска комисия от K. Talabér-Ritz и M. van Beek, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 12 февруари 2014 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 4, параграф 2 и член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, стр. 29; Специално издание на български език, глава 15, том 2, стр. 273).

2 Запитването е отправено в рамките на спор между г-н Kásler и г-жа Káslerné Rábai (наричани по-нататък „кредитополучатели“) и OTP Jelzálogbank Zrt (наричана по-нататък „Jelzálogbank“) по повод предполагаемо неравноправния характер на договорна клауза относно приложимия обменен курс към погасителните вноски по кредит, изразен в чуждестранна валута.

Правна уредба

Правото на Съюза

3 Дванадесето, тринадесето, деветнадесето, двадесето и двадесет и четвърто съображение от Директива 93/13 гласят:

„като има предвид, че при настоящото си състояние националните законодателства допускат само частична хармонизация; като има предвид, че по-специално в […] директива[та] се разглеждат само условия, които не се договарят индивидуално; като има предвид, че държавите членки следва да имат възможността с оглед на Договора [за ЕИО] да предоставят на потребителите по-голяма степен на защита чрез разпоредби в националното си законодателство, които са по-строги от тези в […] директива[та];

като има предвид, че законовите и подзаконовите разпоредби на държавите членки, определящи пряко или непряко условията в потребителски договори, се предполага да не съдържат неравноправни клаузи; […]; като има предвид, че в този смисъл изразът „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ в член 1, параграф 2 също включва правила, които според правните норми при отсъствие на други уговорки, се прилагат между договарящи се страни;

[…]

като има предвид, че по смисъла на настоящата директива, преценка на неравноправния характер не се извършва въз основа на клаузи, които описват общия предмет на договора, нито пък на съотношението качество/цена на доставените стоки или предоставените услуги; като има предвид, че общият предмет на договора и съотношението качество/цена могат въпреки това да се вземат под внимание при преценка за [неравноправност] на други условия; […]

като има предвид, че договорите следва да се съставят на ясен, разбираем език, а потребителят да има възможност да проучи всички условия […]

[…]

като има предвид, че съдилищата и административните органи на държавите членки трябва да разполагат с адекватни и ефективни средства да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори“.

4 Член 1 от Директивата предвижда:

„1. Настоящата директива има за цел да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител.

2. Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна, по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.

5 Съгласно член 3 от посочената директива:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

[…]

3. Приложението съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които се смятат за неравноправни“.

6 Член 4 от Директива 93/13 има следната редакция:

„1. Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характер[ът] на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.

2. Преценката за неравноправния характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието [между] цената и възнаграждението, от една страна, и […] доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“.

7 Член 5 от тази директива гласи:

„При договори, в които всички или определени клаузи се предлагат на потребителя в писмен вид, тези условия се съставят на ясен и разбираем език. […]“.

8 Съгласно член 6, параграф 1 от посочената директива:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

9 Член 7, параграф 1 от Директива 93/13 предвижда:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

10 Съгласно член 8 от посочената директива:

„Държавите членки могат да приемат или запазят в сила по-строги разпоредби, в съответствие с Договора, в областта, уредена с настоящата директива, за да осигурят по-високо ниво на защита на потребителите“.

11 Точка 1 от приложението към Директива 93/13 за условията, посочени в член 3, параграф 3, съдържа неизчерпателен списък на условията, които се считат за неравноправни. В точка 1, буква й) са включени условията, които имат за предмет или резултат „даване право на продавача или доставчика да изменя едностранно условията по договора без основателна причина, ко[я]то е посочен[а] в самия договор“. В точка 1, буква л) са включени условията, които имат за предмет или резултат „[…] разрешаване […] на доставчика на услуги да увеличава [своята] цена[…], без […] да даде съответното право на потребителя да се откаже от договора, в случай че смята окончателната цена за твърде висока спрямо първоначално договорената при сключване на договора“.

12 Точка 2 от посоченото приложение се отнася до обхвата на букви ж), й) и л). По-специално в точка 2, буква б) се посочва, че „буква й) не възпрепятства условията, при които доставчикът на финансови услуги си запазва правото да промени изплащания от потребителя или получаван от него лихвен процент, или размера на други такси за финансови услуги без предизвестие при наличие на основателна причина, когато доставчикът е задължен по договора да известява другата страна или страни за това при първа възможност, а последните са в правото си незабавно да прекратят договора“. Точка 2, буква г) предвижда, че „буква л) не възпрепятства условия по индексиране на цената, когато последните са законосъобразни, при условие че методът на променяне на цените е описан изрично“.

Унгарското право

13 Член 209 от Гражданския кодекс в редакцията му, приложима към датата на сключване на разглеждания в главното производство договор за кредит (наричан по-нататък „Гражданския кодекс“), е предвиждал:

„1. Общите условия в потребителските договори, както и условията в тези договори, които не са индивидуално договорени, са неравноправни, когато в нарушение на изискването за добросъвестност и справедливост едностранно и неоснователно определят договорните права и задължения на страните в ущърб на страната, която не е формулирала условията на договора.

[…]

4. Разпоредбите относно неравноправните договорни клаузи не се прилагат към договорните клаузи, които определят основния предмет на договора, нито към тези, които определят равновесието между основната и насрещната престация.

[…]“.

14 Считано от 22 май 2009 г., параграфи 4 и 5 от посочения член са изменени, както следва:

„4. Общите условия в потребителските договори, както и клаузите в тези договори, които не са индивидуално договорени, също имат неравноправен характер единствено поради обстоятелството че не са изразени на ясен и разбираем език.

5. Разпоредбите относно неравноправните договорни клаузи не се прилагат към договорните клаузи, които определят основния предмет по договора, нито към тези, които определят равновесието между основната и насрещната престация, стига тези клаузи да са изразени на ясен и разбираем език“.

15 Член 231 от този кодекс предвижда:

„1. Освен ако между страните е договорено друго, паричните задължения следва да се изплащат във валута по законовия курс в мястото на изпълнение на задължението.

2. Задълженията, определени в друга валута или в злато, следва да се конвертират по обменния курс, приложим в мястото на плащането и към датата на плащането“.

16 Съгласно член 237 от посочения кодекс:

„1. В случай че договорът е недействителен, следва да се възстанови положението преди неговото сключване.

2. Ако не може да се възстанови положението преди сключването на договора, съдът обявява договора за приложим за периода до постановяване на неговото решение. Недействителен договор може да се обяви за действителен, ако бъде отстранена причината за недействителността, по-специално в потребителски договори, в които липсва явно равновесие между престациите на страните, с отстраняване на непропорционалното предимство. В тези случаи следва да се нареди възстановяване на престацията, която евентуално е направена без насрещна престация“.

17 Член 239 от Гражданския кодекс предвижда:

„1. Частичната недействителност на договор води до пълното му опорочаване, ако страните не биха го сключили без недействителната част. Със закон може да се предвиди друго.

2. Частичната недействителност на потребителски договор води до пълното му опорочаване, ако този договор не може да се изпълни без недействителната част“.

18 Съгласно член 239/A, параграф 1 от кодекса:

„Страните могат да поискат от съда обявяване на недействителността на договора или на някоя от неговите клаузи (частична недействителност), без да е необходимо да искат прилагане на последиците, свързани с тази недействителност“.

19 Член 523 от Гражданския кодекс има следното съдържание:

„1. По силата на договор за кредит финансовата организация или друг кредитодател се задължава да предостави на кредитополучателя определена парична сума, а кредитополучателят се задължава да я върне в съответствие с предвиденото в договора.

2. Когато кредитодателят е финансова организация, кредитополучателят дължи лихви (банков кредит), освен ако със закон е предвидено друго“.

Спорът по главното производство и преюдициалните въпроси

20 На 29 май 2008 г. кредитополучателите сключват с Jelzálogbank договор, наименуван „Потребителски кредит във валута, обезпечен с ипотека върху недвижим имот“ (наричан по-нататък „договорът за кредит“).

21 В съответствие с клауза I/1 от договора Jelzálogbank предоставя на кредитополучателите сумата от 14 400 000 унгарски форинта (HUF), като е уточнено, че „изчисляването на размера на кредита във валута се извършва по прилагания от банката курс купува за тази валута в сила в деня на отпускането на средствата“. В съответствие с условията от клауза I/1 „след отпускането на средствата размерът на кредита, свързаните с него лихви и административни разходи, както и лихвите за забава и другите разходи се изчисляват в чуждата валута“.

22 Въз основа на курс купува на швейцарския франк (CHF), приложен от Jelzálogbank към момента на отпускането на средствата, размерът на кредита възлиза на 94 240,84 CHF. Кредитополучателите трябва да върнат кредита за период от 25 години, като всяка месечна вноска е изискуема на четвъртия ден на всеки месец.

23 В съответствие с клауза II от договора по кредита е определен номинален лихвен процент в размер на 5,2 %, към който се добавят административни разходи за управление в размер на 2,04 %, така че годишният процент на разходите възлиза на 7,43 % към датата на сключване на договора.

24 Съгласно клауза III/2 от този договор (наричана по-нататък „клауза III/2“) „кредитодателят определя в унгарски форинти размера на всяка вноска по кредита въз основа на прилагания от банката обменен курс продава за [чуждестранната] валута в деня, предшестващ падежа“.

25 Кредитополучателите предявяват иск срещу Jelzálogbank, в който твърдят, че клауза III/2 има неравноправен характер. Според тях тази клауза предоставя едностранно и неоснователно предимство на Jelzálogbank по смисъла на член 209 от унгарския граждански кодекс, тъй като

позволява на банката да изчислява изискуемите месечни вноски на базата на прилагания от банката валутен курс продава за чуждестранната валута, при положение че размерът на отпуснатите средства по кредита е определен от банката въз основа на обменния курс купува за тази валута.

26 Съдът, разгледал делото като първа инстанция, уважава предявения иск. По-късно решението му е потвърдено от въззивната инстанция. В решението си тази инстанция приема по-специално, че в рамките на процедура по отпускане на кредит, като разглежданата в спора, с който е сезирана, Jelzálogbank не предоставя чуждестранна валута на разположение на клиента. Обратно, въззивната инстанция констатира, че Jelzálogbank обвързва размера на месечната вноска, изразена в унгарски форинти, с актуалния курс на швейцарския франк с цел индексиране на размера на погасителните вноски по кредита, отпуснат в унгарски форинти. Jelzálogbank не предоставя на кредитополучателите финансова услуга, свързана с покупката или продажбата на чуждестранна валута, поради което банката не може да прилага за целите на погасяването на кредита курс, който е различен от курса, прилаган към датата на отпускането му като насрещна престация за предоставянето на несъществуваща услуга. Също така тази юрисдикция приема, че клауза III/2 не е съставена на ясен и разбираем език, тъй като не позволява да се узнаят съображенията, поради които е възприет различен метод на отчитане на кредита в зависимост от момента на отпускането му или на погасяването му.

27 Jelzálogbank подава жалба срещу въззивното решение пред запитващата юрисдикция. Банката твърди по-специално, че доколкото ѝ позволява да получи доходи, които представляват насрещната престация, дължима по отпуснатия на кредитополучателите кредит в чуждестранна валута, и служи за покриване на разходите по операциите, извършени от кредитодателя за закупуването на валутата на пазара, клауза III/2 попада в приложното поле на изключението, предвидено в член 209, параграф 4 от Гражданския кодекс, поради което на основание член 209, параграф 1 от посочения кодекс не следва да се преценява предполагаемият ѝ неравноправен характер.

28 Кредитополучателите твърдят, че подобна преценка е необходима. В това отношение те поддържат, че Jelzálogbank не може да изтъква срещу тях особеностите на банковите практики и да прехвърля върху тях разходите си, възникнали при тези практики, които водят до сливане между приходите на банката и отпуснатия кредит. При сключване на договора за кредит кредитополучателите дали съгласието си за отпускане на кредит в национална валута, а именно унгарски форинти. Следователно клауза III/2 била неясна.

29 Запитващата юрисдикция счита, че на първо място възниква въпросът дали понятието за клауза, „определяща основния предмет на договора“ по смисъла на член 4, параграф 2 от Директива 93/13, включва всеки елемент от насрещната парична престация, която кредитополучателят дължи, включително сумите, произтичащи от прилагането на различни валутни курсове към момента на отпускане и на погасяване на кредита, или това понятие обхваща единствено изплащането на номиналния лихвен процент заедно с погасяването на кредита.

30 Ако се възприеме по-тясното тълкуване на първото изключение, предвидено в член 4, параграф 2 от Директива 93/13, следва да се разгледа въпросът дали задължението да се плати разликата между двата валутни курса, може да се приеме като свързано със съответствието между цената и възнаграждението и следователно като част от „възнаграждението“ по смисъла на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 и второто изключение, предвидено в този член.

31 При това положение в хипотеза, при която възнаграждението представлява насрещна престация за услуга, съставена от множество престации, възниква и въпросът дали за прилагането на посоченото второ изключение е необходимо да се провери, че въпросното възнаграждение, в случая плащането, дължимо поради разлика в обменните курсове, съответства на реална престация, предоставяна пряко от банката на потребителя.

32 Освен това, що се отнася до изискването, че само каузите, съставени „на ясен и разбираем език“, попадат в обхвата на член 4, параграф 2 от Директива 93/13, запитващата юрисдикция счита, че националното право трябва да се тълкува в съответствие с целите на Директивата, така че да се прецени неравноправният характер на договорни клаузи, които не отговарят на това изискване, дори когато въпросното изискване все още не е въведено във вътрешното право към момента на сключване на договора за кредит.

33 Въпреки това точният обхват на това изискване бил неясен. Понятието можело да се разбира в смисъл, че всяка договорна клауза трябва да бъде разбираема от езикова и граматическа гледна точка. То обаче можело да се разбира и в по-широк смисъл, че трябва да са ясни и разбираеми и икономическите причини за включването на дадена клауза в договора и връзката ѝ с другите договорни клаузи.

34 На последно място, в хипотеза, при която се установи неравноправният характер на клауза III/2, възниква и въпросът дали принципът, произтичащ от член 6, параграф 1 от Директива 93/13 и закрепен в точка 73 решение Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349), е приложим и когато, както по главното производство, договорът за кредит не може да се изпълни след премахване на посочената клауза. Ако случаят е такъв, Kúria иска да се установи дали посоченият принцип допуска националният съд да измени въпросната клауза, така че да отстрани неравноправния ѝ характер, по-специално като я замести с диспозитивна разпоредба от националното право, по подобие на въззивната инстанция.

35 При тези условия Kúria решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Трябва ли член 4, параграф 2 от Директива [93/13] да се тълкува в смисъл, че при договор за кредит на сума, изразена в чужда валута, но на практика предоставена в националната парична единица и която потребителят трябва да върне изключително в националната парична единица, договорната клауза относно вида на обменния валутен курс (купува или продава), която не е била индивидуално договорена, може да бъде част от „определянето на основния предмет на договора“?

Ако това не е така, въз основа на втория израз, посочен в член 4, параграф 2 от Директива [93/13], трябва ли разликата между обменния валутен курс купува и обменния валутен курс продава да се схваща като възнаграждение, чието съответствие с предоставената услуга не може да бъде разглеждано от гледна точка на нейния неравноправен характер? В тази връзка има ли някакво значение това дали действително е извършена сделка на обмяна на валута между финансовата организация и потребителя?

2) Ако член 4, параграф 2 от Директива трябва да се тълкува в смисъл, че националният съд може, независимо от разпоредбите на националното право, да разглежда неравноправния характер на договорните клаузи, на който се позовава посоченият член, когато тези клаузи не са изразени на ясен и разбираем език, трябва ли това последно изискване да се разбира в смисъл, че налага сами по себе си договорните клаузи да са ясни и разбираеми за потребителя от граматическа гледна точка или освен това то налага на същия този потребител да са ясни и разбираеми икономическите причини за включването на договорната клауза и връзката ѝ с другите договорни клаузи?

3) Следва ли член 6, параграф 1 от Директива [93/13] и точка 73 от решение [Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349] да се тълкуват в смисъл, че националният съд не може да отстрани в полза на потребителя причините за недействителността на неравноправна клауза, включена в общите условия на потребителски договор за кредит, като измени или допълни въпросната договорна клауза, ако договорът не би могъл да се изпълни въз основа на

клаузите, които остават след премахването на посочената клауза? В това отношение има ли значение обстоятелството, че националното право съдържа нормативна разпоредба, уреждаща въпросния правен въпрос при липсата на недействителната клауза?“.

По преюдициалните въпроси

По първия въпрос

36 С първия си въпрос запитващата юрисдикция иска да се установи по същество дали член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че понятията „основен предмет на договора“ и „съответствие между цената и възнаграждението, от една страна, и доставените стоки или предоставените услуги, от друга“ се отнасят до клауза, включена в договор за кредит, изразен в чуждестранна валута, сключен между продавач или доставчик и потребител, която не е договорена индивидуално, какъвто е случаят с клаузата в главното производство, като по силата на тази клауза при изчисляването на погасителните вноски по кредита се прилага валутният курс купува.

37 Съгласно постоянната съдебна практика както от изискването за еднакво прилагане на правото на Съюза, така и от принципа за равенство следва, че разпоредба от правото на Съюза, чийто текст не съдържа изрично препращане към правото на държава членка с оглед на определяне на нейния смисъл и обхват, трябва по принцип да получи самостоятелно и еднакво тълкуване навсякъде в Съюза, което трябва да се намери с оглед на контекста на тази разпоредба и преследваната от разглежданата правна уредба цел (вж. по-специално решение Fish Legal и Shirley, C-279/12, EU:C:2013:853, точка 42).

38 Същото се отнася и за понятията, включени в член 4, параграф 2 от Директива 93/13, доколкото тази разпоредба не съдържа изрично препращане към правото на държава членка с оглед на определянето на нейния смисъл и обхват.

39 Освен това съгласно постоянната практика на Съда въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положението на по-слабата страна в отношенията с продавача или доставчика от гледна точка както на позицията му в преговорите, така и на степента на информираност — положение, което го принуждава да се съгласява с установените предварително от продавача или доставчика условия, без да може да повлияе на съдържанието им (вж. по-специално решение Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, точка 27 и цитираната съдебна практика).

40 С оглед на това положение на по-слаба страна, Директива 93/13 възлага задължение на държавите членки да предвидят механизъм, който да гарантира, че всяка договорна клауза, която не е индивидуално договорена, подлежи на контрол относно евентуалния ѝ неравноправен характер. В този контекст предвид критериите, посочени в член 3, параграф 1 и член 5 от Директива 93/13, националният съд следва да определи дали с оглед на особените обстоятелства в разглеждания случай такава клауза отговаря на изискванията за добросъвестност, равнопоставеност и прозрачност, установени в Директивата (вж. в този смисъл решение Invitel, C 472/10, EU:C:2012:242, точка 22, и решение RWE Vertrieb, C 92/11, EU:C:2013:180, точки 42—48).

41 Въпреки това член 4, параграф 2 от Директива 93/13 във връзка с член 8 от нея допуска държавите членки да предвиждат в законодателството, с което транспонират Директивата, че „преценката за неравноправния характер“ не се отнася до посочените в тази разпоредба клаузи, при условие че те са изразени на ясен и разбираем език. От тази разпоредба следва, че посочените клаузи не подлежат на преценка относно евентуално неравноправния им характер, а

както е постановил Съдът, попадат в приложното поле на уредената с Директивата област (вж. в този смисъл решение Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, EU:C:2010:309, точки 31, 35 и 40).

42 Следователно, доколкото член 4, параграф 2 от Директива 93/13 установява изключение от механизма на контрол по същество във връзка с неравноправните клаузи, предвиден в рамките на въведената с Директивата система за защита на потребителите, посочената разпоредба следва да се тълкува ограничително.

43 Тази разпоредба включва, на първо място, клаузите, които се отнасят до „основния предмет на договора“.

44 По главното производство запитващата юрисдикция изпитва съмнения относно това дали клауза III/2, като предвижда, че курс продава на дадена чуждестранна валута се прилага за изчисляването на погасителните вноски по кредит, изразен в тази чуждестранна валута, попада в понятието „основен предмет на договора“ за кредит по смисъла на тази разпоредба.

45 В това отношение, макар запитващата юрисдикция да е единствено компетентна да се произнесе по квалификацията на тази клауза с оглед на особените обстоятелства по разглежданото дело, Съдът е компетентен да изведе от разпоредбите на Директива 93/13, по-специално член 4, параграф 2, критериите, които националният съд може или трябва да прилага при преценката на договорна клауза от гледна точка на разпоредбите на Директивата (вж. в този смисъл по-специално решение RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, точка 48 и цитираната съдебна практика).

46 Съдът обаче вече е приел, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 цели единствено да определи правилата и обхвата на контрола по същество на договорните клаузи, които не са договорени индивидуално и описват основни престации по договорите, сключени между продавач или доставчик на услуги и потребител (решение Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, EU:C:2010:309, точка 34).

47 Обстоятелството, че дадена клауза е уговорена между договарящите страни в рамките на договорната им автономия и пазарните условия, не може да бъде критерий, позволяващ да се прецени дали тази клауза попада в понятието „основен предмет на договора“ по смисъла на член 4, параграф 2 от Директива 93/13.

48 В действителност, както следва от член 3, параграф 1 и дванадесетото съображение от Директивата, клаузите, които са индивидуално договорени, поначало не попадат в приложното поле на Директивата. Следователно въпросът за евентуалното им изключване от приложното поле на посочения член 4, параграф 2 изобщо не се поставя.

49 За сметка на това с оглед и на характера на изключение на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 и на изискването за ограничително тълкуване на тази разпоредба, произтичащо от този характер, договорните клаузи, попадащи в понятието „основен предмет на договора“ по смисъла на тази разпоредба, трябва да се разбират като клаузи, определящи основните престации по договора и които сами по себе си го характеризират.

50 Обратно, клаузите, които имат акцесорен характер по отношение на клаузите, определящи самата същност на договорното отношение, не попадат в обхвата на понятието „основен предмет на договора“ по смисъла на член 4, параграф 2 от Директива 93/13.

51 Запитващата юрисдикция следва да прецени с оглед на естеството, общата структура и разпоредбите на договора за кредит, както и правния и фактическия му контекст дали клаузата, с която се определя обменният курс на месечните вноски, е съществен елемент от престацията на длъжника, изразяваща се в погасяването на отпусната от кредитора сума.

52 Член 4, параграф 2 от Директива 93/13 включва, на второ място, клаузите, които се отнасят до „съответствието между цената и възнаграждението, от една страна, и доставените стоки или предоставените услуги, от друга“, или съгласно деветнадесетото съображение на Директивата — клаузите, „които описват […] съотношението качество/цена на доставените стоки или предоставените услуги“.

53 По главното производство запитващата юрисдикция изпитва съмнения дали клауза III/2, като предвижда, че курс продава на дадена чуждестранна валута се прилага за изчисляването на погасителните вноски по кредит, като в същото време в други клаузи на договора за кредит е предвидено, че размерът на отпуснатия кредит се конвертира в национална валута по курс продава на чуждестранната валута, предполага парично задължение за потребителя по повод погасителните вноски по кредита да плати сумите, получени от разликата между курс купува и курс продава на чуждестранната валута, като това задължение би могло да се квалифицира като „възнаграждение“ за предоставената услуга, като наличието на неравноправен характер на това съответствие не подлежи на преценка съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13.

54 В това отношение от член 4, параграф 2 от Директива 93/13 следва, че тази втора категория клаузи, чийто евентуално неравноправен характер не подлежи на преценка, е с ограничен обхват, тъй като това изключване се отнася само до съответствието между цената или възнаграждението и доставените стоки или предоставените услуги.

55 Както по същество посочва генералният адвокат в точка 69 от заключението си, изключването на контрола върху договорните клаузи по отношение на съотношението между качеството и цената на определена доставка или услуга се обяснява с факта, че липсва тарифа или правен критерий, които да направляват или ръководят този контрол.

56 В този контекст Съдът вече е постановил, че това изключване не се прилага за клауза, отнасяща се до механизъм за промяна на разходите във връзка с предоставяни на потребителя услуги (решение Invitel, EU:C:2012:242, точка 23).

57 В случая следва да се посочи освен това, че доколкото изключването на преценката за неравноправния характер на дадена клауза е ограничено до съответствието между цената и възнаграждението, от една страна, и доставените стоки или предоставените услуги, от друга, то не се прилага, когато се спори по несъответствие между курс продава на чуждестранната валута, който трябва да се използва съгласно посочената клауза при изчисляването на погасителните вноски, и курс купува на същата валута, който трябва да се използва съгласно други клаузи от договора за кредит при изчисляването на размера на отпуснатия кредит.

58 При това положение посоченото изключване не се прилага по отношение на клаузи, като клауза III/2, които с оглед изчисляването на погасителните вноски определят единствено курса, по който се конвертира чуждестранната валута, в която е изразен договорът за кредит, без при това изчисляване кредитодателят да предоставя каквато и да било обменна услуга, и поради това не предполагат каквото и да било „възнаграждение“, а следователно и наличието на неравноправен характер на съответствието на това възнаграждение като насрещна престация за извършена от кредитодателя услуга не подлежи на преценка съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13.

59 Предвид гореизложеното на първия въпрос следва да се отговори, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че:

— понятието „основен предмет на договора“ обхваща клауза, включена в договор за кредит, изразен в чуждестранна валута, сключен между продавач или доставчик и потребител, която не е договорена индивидуално, като разглежданата в главното производство, като по силата на тази клауза при изчисляването на погасителните вноски по кредита се прилага курс

продава на посочената валута само доколкото е установено, че посочената клауза определя основна престация по договора, която сама по себе си го характеризира, като запитващата юрисдикция следва да провери това с оглед на естеството, общата структура и разпоредбите на договора, както и правния и фактическия му контекст,

— тази клауза, доколкото предполага парично задължение за потребителя по повод погасителните вноски по кредита да плати сумите, получени от разликата между курс продава и курс купува на чуждестранната валута, не може да се схваща като „възнаграждение“, а следователно и наличието на неравноправен характер на съответствието на това възнаграждение като насрещна престация за извършена от кредитодателя услуга не подлежи на преценка съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13.

По втория въпрос

60 С втория си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че изискването договорните клаузи да са съставени на ясен и разбираем език, следва да се схваща като налагащо не само договорните клаузи да са ясни и разбираеми за потребителя от граматическа гледна точка, но и на същия този потребител да са ясни и разбираеми икономическите причини за включването на договорната клауза и връзката ѝ с другите договорни клаузи.

61 Дори с оглед на отговора на първия въпрос запитващата юрисдикция да приеме, че клауза III/2 попада в понятието „основен предмет на договора“ по смисъла на член 4, параграф 2 от Директива 93/13, все пак тази клауза не подлежи на преценка относно неравноправния ѝ характер само ако въпросната клауза е съставена на ясен и разбираем език.

62 В действителност, за да се гарантират конкретно преследваните от Директива 93/13 цели за защита на потребителите, всяко транспониране на член 4, параграф 2 трябва да бъде пълно, така че забраната за преценка на неравноправния характер на клаузите да се отнася единствено до тези, които са изразени на ясен и разбираем език (решение Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, EU:C:2010:309, точка 39).

63 От акта за преюдициално запитване обаче следва, че член 209, параграф 4 от Гражданския кодекс, който транспонира член 4, параграф 2 от Директива 93/13 във вътрешното право, не съдържа изискване за съставяне на ясен и разбираем език.

64 В това отношение следва да се припомни, че национална юрисдикция, която е сезирана със спор единствено между частноправни субекти, е длъжна при прилагането на вътрешноправните разпоредби да взема предвид нормите от националното право в тяхната цялост и във възможно най-голяма степен да ги тълкува предвид текста и целта на приложимата директива, за да стигне до разрешение, съответстващо на преследваната от нея цел (вж. по специално решение OSA, C-351/12, EU:C:2014:110, точка 44).

65 В този контекст Съдът е уточнил също, че този принцип на тълкуване в съответствие с националното право има определени ограничения. Така задължението на националния съд да се позове на съдържанието на директива, когато тълкува или прилага релевантните норми на вътрешното право, е ограничено от общите принципи на правото и не може да служи за основа на тълкуване contra legem на националното право (вж. по специално решение OSA, EU:C:2014:110, точка 45).

66 В случай че предвид така очертания принцип на съответно тълкуване запитващата юрисдикция приеме, че националната разпоредба, с която се транспонира член 4, параграф 2 от Директивата, може да се разбира в смисъл, че включва изискването за съставяне на ясен и разбираем език, на следващо място би възникнал въпросът за обхвата на това изискване.

67 В това отношение следва да се установи, че въпросното изискване се съдържа в член 5 от Директива 93/13, който предвижда, че предлаганите в писмен вид договорни клаузи „се съставят“ на ясен и разбираем език. В това отношение двадесето съображение от Директива 93/13 уточнява, че потребителят следва реално да има възможност да проучи всички клаузи на договора.

68 От това следва, че изискването за съставяне на ясен и разбираем език се прилага при всички положения, включително когато дадена клауза попада в обхвата на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 и следователно не подлежи на преценка относно неравноправния ѝ характер съгласно член 3, параграф 1 от Директивата.

69 От това следва също, че изискването, посочено в член 4, параграф 2 от Директива 93/13, има същия обхват като предвиденото в член 5 от тази директива.

70 Във връзка с посочения член 5 обаче Съдът вече е постановил, че за потребителя е от основно значение да бъде информиран преди сключването на договора за договорните условия и за последиците от това сключване. Именно въз основа на тази информация той взема решение дали да се обвърже с условията, изготвени предварително от продавача или доставчика (вж. решение RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, точка 44).

71 Следователно изискването за прозрачност на договорните клаузи, предвидено в Директива 93/13, не може да бъде ограничено единствено до разбираемия характер на тези клаузи от формална и граматическа гледна точка.

72 Напротив, както беше припомнено в точка 39 от настоящото решение, доколкото въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положението на по-слабата страна в отношенията с продавача или доставчика, по-специално по отношение на степента му на информираност, това изискване за прозрачност трябва да се тълкува разширително.

73 Що се отнася до договорна клауза като клауза III/2, която дава възможност на продавача или доставчика да изчислява размера на дължимите от потребителя месечни вноски в зависимост от курс продава на чуждестранната валута, прилаган от посочения продавач или доставчик, като по този начин разходите за финансовата услуга се увеличават за сметка на потребителя, очевидно без горна граница, от членове 3 и 5 от Директива 93/13 и от точка 1, букви й) и л) и точка 2, букви б) и г) от приложението към нея следва, че с оглед спазването на изискването за прозрачност е от основно значение дали в договора са прозрачно изложени основанието и механизмът на конвертиране на чуждестранната валута, както и отношението между този механизъм и механизмът, предвиден в другите клаузи, свързани с отпускането на кредита, така че потребителят да може да предвиди въз основа на ясни и разбираеми критерии произтичащите за него икономически последици (вж. по аналогия решение RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, точка 49).

74 Що се отнася до особеностите на метода на конвертиране на чуждестранната валута, определени в клауза III/2, запитващата юрисдикция следва да определи дали с оглед на всички елементи на релевантните факти, включително публичността на информацията, предоставена от кредитодателя при договаряне на договор за кредит, средният потребител, относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен, е могъл не само да установи съществуването на разлика, която обикновено се наблюдава на пазара на ценни книжа между

обменния курс продава и обменния курс купува на чуждестранна валута, но и да прецени потенциално значимите икономически последици за него от прилагането на обменния курс продава при изчисляването на погасителните вноски, които той в крайна сметка ще дължи, и следователно общата себестойност на сключения заем.

75 Предвид гореизложеното на втория въпрос следва да се отговори, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че що се отнася до договорна клауза като разглежданата в главното производство, изискването договорните клаузи да са изразени на ясен и разбираем език, следва да се схваща като налагащо задължение не само договорните клаузи да са ясни и разбираеми за потребителя от граматическа гледна точка, но и в договора да е прозрачно изложен точният механизъм на конвертиране на чуждестранната валута, посочен във въпросната клауза, както и отношението между този механизъм и механизма, предвиден в другите клаузи, свързани с отпускането на кредита, така че потребителят да може да предвиди въз основа на ясни и разбираеми критерии произтичащите за него икономически последици.

По третия въпрос

76 С третия си въпрос запитващата юрисдикция иска да се установи по същество дали при положение като разглежданото в главното производство, при което договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да се изпълни след премахването на неравноправна клауза, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, която дава възможност на националния съд да отстрани причините за недействителността на неравноправната клауза, като я замести с диспозитивна разпоредба от националното право.

77 В това отношение Съдът е приел, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, която дава възможност на националния съд, когато констатира нищожността на неравноправна клауза в договор между продавач или доставчик и потребител, да допълни договора, като измени съдържанието на тази клауза (решение Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, точка 73).

78 Предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава защитата, гарантирана на потребителите, които са в положение на по-слаба страна спрямо продавачите и доставчиците, Директива 93/13 задължава държавите членки да предвидят подходящи и ефективни мерки „за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“, както следва от член 7, параграф 1 във връзка с двадесет и четвърто съображение от тази директива (вж. решение Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, точка 68).

79 Ако обаче националният съд има правомощието да променя съдържанието на неравноправните клаузи, съдържащи се в такива договори, това правомощие може да засегне предвидената в член 7 от Директива 93/13 дългосрочна цел. Всъщност това правомощие би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя, доколкото продавачите и доставчиците биха били изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и въпросните клаузи да бъдат обявени за нищожни, договорът ще може да бъде допълнен в нужната степен от националния съд, така че да се съхранят интересите им (решение Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, точка 69).

80 От това обаче не следва, че в положение като разглежданото в главното производство член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска националният съд съгласно принципите на правото на договорите да премахне неравноправна клауза, като я замести с диспозитивна разпоредба от националното право.

81 Напротив, замяната на неравноправна клауза с такава разпоредба, която, както следва от тринадесетото съображение на Директива 93/13, се предполага, че не съдържа неравноправни клаузи, доколкото постигнатият с нея резултат е възможността договорът да се изпълни въпреки премахването на клауза III/2 и да продължи да действа между страните, е напълно оправдава с оглед целта на Директива 93/13.

82 В действителност заместването на неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право съответства на целта на член 6, параграф 1 от Директива 93/13, доколкото съгласно постоянната съдебна практика посочената разпоредба цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях, а не да обяви недействителността на всички договори, съдържащи неравноправни клаузи (вж. в този смисъл по-специално, решение Pereničová и Perenič, C 453/10, EU:C:2012:144, точка 31 и решение Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, точка 40 и цитираната съдебна практика).

83 Обратно, ако в положение като разглежданото в главното производство не съществуваше възможност за заместване на неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба и националният съд е длъжен да обяви недействителността на договора в неговата цялост, потребителят може да бъде изложен на особено неблагоприятни последици, като по този начин възпиращото въздействие на унищожаването на договора би било застрашено.

84 В действителност последицата от такава недействителност поначало води до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по заема в размери, които вероятно биха превишили финансовите възможности на потребителя и по този начин биха поставили в неблагоприятно положение по-скоро потребителя, отколкото кредитодателя, който като логична последица не би бил възпрян да включва подобни клаузи в предлаганите от него договори.

85 С оглед на тези съображения на третия въпрос следва да се отговори, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че при положение като разглежданото в главното производство, при което договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да се изпълни след премахването на неравноправна клауза, посочената разпоредба допуска национална правна уредба, която дава възможност на националния съд да отстрани причините за недействителността на неравноправната клауза, като замести тази клауза с диспозитивна разпоредба от националното право.

По съдебните разноски

86 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (четвърти състав) реши:

1) Член 4, параграф 2 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че:

— понятието „основен предмет на договора“ обхваща клауза, включена в договор за кредит, изразен в чуждестранна валута, сключен между продавач или доставчик и потребител, която не е договорена индивидуално, като разглежданата в главното производство, като по силата на тази клауза при изчисляването на погасителните

вноски по кредита се прилага курс продава на посочената валута само доколкото е установено, че посочената клауза определя основна престация по договора, която сама по себе си го характеризира, като запитващата юрисдикция следва да провери това с оглед на естеството, общата структура и разпоредбите на договора, както и правния и фактическия му контекст;

— **тази клауза, доколкото предполага парично задължение за потребителя по повод погасителните вноски по кредита да плати сумите, получени от разликата между курс продава и курс купува на чуждестранната валута, не може да се схваща като „възнаграждение“, а следователно и наличието на неравноправен характер на съответствието на това възнаграждение като насрещна престация за извършена от кредитодателя услуга не подлежи на преценка съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13.**

2) **Член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че що се отнася до договорна клауза като разглежданата в главното производство, изискването договорните клаузи да са изразени на ясен и разбираем език, следва да се схваща като налагащо задължение не само договорните клаузи да са ясни и разбираеми за потребителя от граматическа гледна точка, но и в договора да е прозрачно изложен точният механизъм на конвертиране на чуждестранната валута, посочен във въпросната клауза, както и отношението между този механизъм и механизма, предвиден в другите клаузи, свързани с отпускането на кредита, така че потребителят да може да предвиди въз основа на ясни и разбираеми критерии произтичащите за него икономически последици.**

3) **Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че при положение като разглежданото в главното производство, при което договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да се изпълни след премахването на неравноправна клауза, посочената разпоредба допуска национална правна уредба, която дава възможност на националния съд да отстрани причините за недействителността на неравноправната клауза, като замести тази клауза с диспозитивна разпоредба от националното право.**

Подписи